

Programi poklicnega in strokovnega izobraževanja na trgu dela

V šolskem letu 2001 / 2002 je bil delež vpisanih dijakov v poklicno izobraževanje še 25,5%, v šolskem letu 2010/11 se je zmanjšal na 15,2%. V enakem obdobju se je delež vpisanih v srednje tehnične in strokovne šole povečal z 38,5% na 43,3%, delež vpisanih v srednje splošno izobraževanje pa je porasel iz 35,9 na 41,3%.

Porast brezposelnosti med mladimi, starimi 15-29 let je bil med leti 2008 in 2012 z osebami s srednjo poklicno izobrazbo 39%, med osebami s srednjo strokovno in splošno izobrazbo slabih 46% in med osebami s terciarno izobrazbo 137%.

Analiza posameznih strokovnih področij – obdobje 2009 - 2012

Elektrotehnika

Med leti 2009 in 2012 je bilo največje število PDM s strokovnega področja elektrotehnika s IV. stopnjo izobrazbe (10.796) in najmanj s III. stopnjo izobrazbe (8). Z VII+ stopnjo izobrazbe je bilo 2.825 PDM.

Gostinstvo in turizem

Kljub temu, da je bilo izobraževanje za pridobitev naziva natakar in kuhar ukinjeno in nadomeščeno z gastronom tehnik, pa sta oba naziva še vedno najbolj zaželeni pri delodajalcih – v istem času je bilo 11.281 PDM za »natakar« in 9.445 PDM za »kuhar«. Največje število PDM je bilo s IV. stopnjo izobrazbe (21.244) in najmanj s VI stopnjo izobrazbe (218). Z VII+ stopnjo izobrazbe je bilo 271 PDM.

Gradbeništvo in geodezija

Med delodajalci je bilo največ povpraševanja po zidarjih in tesarjih. Zidarji predstavljajo tretjino vseh povpraševanj na področju gradbeništva. Med 2009 in 2012 je bilo tako 14.039 PDM za »zidar« in 6.910 PDM za »tesar«. Po stopnji izobrazbe je bilo največ PDM za IV stopnjo (27.687) in najmanj za III stopnjo (1). Za VII+ stopnjo je bilo 1.857 PDM.

Grafika in mediji

Med delodajalci je bilo največ povpraševanja po grafičnih tehnikih (391 PDM). Po stopnji izobrazbe je bilo največ PDM za IV stopnjo (861) in najmanj za VI stopnjo (137). Za VII+ stopnjo je bilo 206 PDM.

Kmetijstvo in hortikultura

Med delodajalci je bilo največ povpraševanja po kmetijskih tehnikih, ki se sedaj imenujejo kmetijski podjetniški tehnik (619 PDM). Po stopnji izobrazbe je bilo največ PDM za IV stopnjo (1475) in najmanj za VI stopnjo (1117). Za VII+ stopnjo je bilo 588 PDM.

Lesarstvo in tapetništvo

Več kot polovica celotnega povpraševanja je bilo po nazivu mizar (4.066 PDM). Na drugem mestu so lesarski tehniki (1.534 PDM) in na tretjem lesarji, za katere se izobraževalni program ne izvaja več (559 PDM). Po stopnji izobrazbe je bilo največ PDM za IV stopnjo (4.206) in najmanj za VI stopnjo (268). Za VII+ stopnjo je bilo 305 PDM.

Metalurgija

Med delodajalci je bilo največ povpraševanja po preoblikovalcih (281 PDM). Po stopnji izobrazbe je bilo največ PDM za IV stopnjo (674) in najmanj za VI stopnjo (26). Za VII+ stopnjo je bilo 140 PDM.

Poslovanje, uprava in trgovina

Dobra polovica celotnega povpraševanja je bilo po nazivu prodajalec (27.902 PDM) in ekonomski tehnik (18.238 PDM). Povpraševanje je bilo veliko tudi po nazivih, za katere se izobraževanje ne izvaja več, recimo ekonomsko komercialni tehnik, komercialist in upravni tehnik. Po stopnji izobrazbe je bilo največ PDM za IV stopnjo (30.023) in najmanj za I in II stopnjo (335). Za VII+ stopnjo je bilo 13.935 PDM.

Promet in logistika

Med delodajalci je bilo največ povpraševanja po voznikih (8770 PDM). Po stopnji izobrazbe je bilo največ PDM za IV stopnjo (13.395) in najmanj za III stopnjo (1). Za VII+ stopnjo je bilo 351 PDM.

Računalništvo

Delodajalci so največ povpraševali po univerzitetnih diplomiranih inženirjih računalništva in informatike (1.210 PDM). Po stopnji izobrazbe je bilo največ PDM za VII+ stopnjo (2.202) in najmanj za IV stopnjo (46).

Rudarstvo in geologija

Obseg povpraševanja delodajalcev po kadrih, ki imajo izobrazbo s področja rudarstva in geologije, je bil relativno majhen. Še največ je bilo potreb po rudarjih, ki se sedaj imenujejo geostrojniki (88). Po stopnji izobrazbe je bilo največ PDM za VII+ stopnjo (132) in najmanj za VI stopnjo (12).

Steklarstvo, optika in keramika

Delodajalci so največ povpraševali po keramiki, izobraževanje za ta naziv se sicer ne izvaja (717 PDM). Precej povpraševanj je bilo tudi po optikih, kjer se tudi ne izvaja izobraževanje zanje (241 PDM). Po stopnji izobrazbe je bilo največ PDM za IV stopnjo (1.221) in najmanj za V stopnjo (96).

Strojništvo

Delodajalci so največ povpraševali po ključavničarjih, za katere se izobraževalni program ne izvaja več (12.624 PDM). Na drugem mestu so bili strojni tehniki (9.269 PDM) in na tretjem mestu varilci (8.936 PDM), za katere prav tako ni izobraževalnega programa, le NPK. Po stopnji izobrazbe je bilo največ PDM za IV stopnjo (43.171) in najmanj za III stopnjo (743). Za VII+ stopnjo je bilo 3.553 PDM.

Tekstil in usnjarstvo

Delodajalci so največ povpraševali po šiviljah (2.381 PDM) in šiviljah- krojačih (616 PDM), ta dva naziva je sicer nadomestil nov program, ki podeljuje naziv izdelovalec oblačil. Po stopnji izobrazbe je bilo največ PDM za IV stopnjo (3.775) in najmanj za VI stopnjo (136). Za VII+ stopnjo je bilo 180 PDM.

Živilstvo

Delodajalci so največ povpraševali po mesarjih (1.662 PDM), pekih (1.038 PDM) in slaščičarjih (657 PDM). Izobraževalni program živilec se ne izvaja več, vendar je še vedno zanimiv za delodajalce (366 PDM). Po stopnji izobrazbe je bilo največ PDM za IV stopnjo (4.034) in najmanj za VI stopnjo (97). Za VII+ stopnjo je bilo 358 PDM.

Povpraševanje delodajalcev po nazivih, pridobljenih v NPK

Daleč največje število povpraševanj delodajalcev je bilo za naziv voznik v cestnem prometu (10.543 PDM) ali 44,7% vseh PDM. Nato sledi varnostnik z 7.221 PDM (30,6% PDM).

Glavne ugotovitve z vidika obsega in značilnosti povpraševanja

Skorajda za vsa področja je značilno, da so delodajalci v največjem obsegu želeli zaposliti delavce s srednjo poklicno izobrazbo. Večinoma gre za deficitarne poklice.

Na delovnih mestih, ki sodijo v poklicne skupine, v katerih je sicer zahtevnost dela opredeljena s srednjo poklicno izobrazbo, delodajalci pogosto zaposlujejo osebe s srednjo strokovno oz. tehnično izobrazbo.

Analiza kaže, da delodajalci pri iskanju delavcev še vedno uporabljajo uveljavljene strokovne nazive, zelo verjetno zato, ker vedo, katero vrsto znanj in veščin obsegajo. Zato se postavlja vprašanje, kdaj in v katerih primerih obstajajo resnični vsebinski razlogi za nove programe in nove nazive in v katerih primerih je bolje ohraniti obstoječi naziv, četudi je program treba obnoviti. Inflacija sorodnih programov in nazivov lahko vodi tudi do tega, da delodajalci novih nazivov pri kandidatih za zaposlitev ne prepoznajo kot zanje ustreznih, posredovalci zaposlitev pa lahko iz istega razloga spregledajo kandidate.

Analiza prav tako kaže, da delodajalci izkazujejo povpraševanje po izobraževalnih programih oziroma nazivih, ki več ne obstajajo (lesar, skladiščnik, ekonomsko komercialni tehnik, keramik, živilec, ključavničar, natakhar, kuhar, itd.). Zdi se relevantno vprašati, ali novi programi ustrezno nadomeščajo ugasle oziroma opuščene.

Na drugi strani imamo izobraževalne programe, pri katerih ni povpraševanja, oziroma ga je zelo malo (medijski tehnik, geodetski tehnik, računalničar, itd.).

V poklicih, v katerih se praviloma zahteva visoka strokovna izobrazba, delodajalci pogosto zaposlujejo kader s srednjo strokovno oziroma tehnično izobrazbo (v poklicni skupini grafični in multimedijški oblikovalci se pogosto zaposlujejo grafični tehniki).

Izpostaviti velja še zaposlovanje v dejavnosti posredovanjačasne delovne sile. Gre za agencije, ki se ukvarjajo z zaposlovanjem in posojanjem kadra podjetjem in organizacijam. Agencije zaposlujejo pretežno kader, po katerem je veliko povpraševanje, ponudba na trgu dela pa je skromna. Ozka grla na strani ponudbe torej delodajalci odpravljajo tudi v sodelovanju z agencijami, pri čemer izstopajo preoblikovalci in metalurški tehniki, mizarji, varilci, oblikovalci kovin, strojniki, orodjarji.

Zanimiva je primerjava Slovenije z Avstrijo, Nizozemsko, Nemčijo in Dansko ki zagotavljajo sisteme in učinkovito povezovanje izobraževanja s trgom dela ter ob tem ohranjajo vertikalo poklicnega izobraževanja in usposabljanja v obsegu, ki predstavlja nadpolovični delež vseh udeležencev izobraževalnih aktivnosti. Torej smo v Sloveniji bistveno skrčili obseg poklicnega izobraževanja, kajti v primerjavi z državami, ki jih uvrščamo v krog »koordiniranih tržnih gospodarstev« obiskuje naše poklicne šole kar polovica manj udeležencev.

Analiza sprememb v okviru sekundarnega izobraževanja v RS kaže, da je RS povezava med poklicnim izobraževanjem in potrebami trga dela pretrgana.

Upad signalne vrednosti specializirane (poklicne) izobrazbe v Sloveniji

Do »izobrazbeno kvalifikacijskega primanjkljaja ne pride vedno zaradi primanjkljaja določenega strokovnega profila, ampak zaradi drugih razlogov, recimo nizkih plač, težkih pogojev dela, diskriminacije, itd. Tudi pri voznikih težkih tovornjakov je pojav »deficitarnosti«

pravzaprav odsev konjunktornega povpraševanja, ki želi na različne načine fleksibilizirati ta poklic in mu zbiti ceno, ne pa absolutnega pomanjkanja primerne kadra.

Veliko je znamenj, da marsikje po svetu, tudi pri nas, tako v pogojih visoke konjunktуре, še bolj pa v času krize, upada zanimanje delodajalce za signalno vrednost spričeval. Podatki ZRSZ (baza 2002 – 2012) namreč kažejo, da je v zadnjem desetletju v agregatnem povpraševanju po delavcih začel močno naraščati zlasti delež tistega tipa povpraševanja, kjer delodajalci kot pogoj zaposlitve navajajo le še pričakovano stopnjo izobrazbe, brez navajanja ožje zelene smeri njihove izobrazbe.

Analiza potreb po delavcih v Sloveniji v obdobju 2002 – 2012

Med vsemi prijavljenimi PDM je takšnih, kjer so delodajalci resnično zahtevali aktivno posredovanje zavoda, zgolj ena tretjina.

Med letoma 2002 in 2012 je delež tistih poizvedovanj, ki se nanaša na prosta delovna mesta, opisana le s stopnjo, ne pa tudi s smerjo izobrazbe polagoma naraščal od ene petine na začetku opazovanega obdobja do skoraj polovice v letu 2012. Glavni prirast takšnega povpraševanja je nastal že v letih konjunktуре, v obdobju 2004 – 2008, ko se je njegov delež podvojil, iz 22% na 44%).

Najvarnejših in tudi izobrazbeno najbolj nadzorovanih oblik zaposlovanja, kjer se za prosta delovna mesta za nedoločen čas med zelenimi pogoji poleg stopnje izobrazbe navaja tudi smer izobrazbe, je bilo v letu 2002 v slovenskem gospodarstvu še okrog petina (20,8%). Desetletje zatem jih je bilo samo še slaba petina (9,7%).

Prikaz vseh povpraševanj glede na stopnjo izobrazbe med leti 2009 in 2012 pove, da je največ povpraševanj za nižje kvalifikacijske ravni: največji delež pri pripada IV stopnji s 33,5%, sledi ji najnižja I + II stopnja z 28,9%, nato V stopnja z 18,6%). Obenem je razvidno tudi, da so manj kvalificirana dela do vključno V stopnje značilno bolj fleksibilizirana kakor ponujena delovna mesta z višjih kvalifikacijskih ravni.

Iz tega strnjenega prikaza lahko ugotovimo pomembno dejstvo, da uvajanje izobrazbeno fleksibiliziranega povpraševanja menedžment organizacij najverjetneje in primarno uporablja kot dodatni način fleksibilizacije nekaterih področij storitvenega dela slovenske ekonomije in gradbeništva, ne pa toliko industrije. S tem pristopom dvojne fleksibilizacije (delo za določen čas, poleg tega še izbiranje ljudi mimo njihovih ožjih formalnih kvalifikacijskih specializacij) delodajalci tudi jemljejo potencialno pogajalsko moč delavcem. Obenem se, še posebej z najemanjem delavcev preko agencij dokaj elegantno izognejo najmočnejšim slovenskim sindikatom, ki pretežno oziroma tradicionalno še vedno delujejo primarno za interese delavcev predelovalne dejavnosti (industrije).

Diskusija

Očitno specializirano (formalno) izobraževanje in odprti trgi dela pač ne gredo dobro skupaj. Bolje gredo skupaj splošno izobraževanje in odprt trg dela. Če si torej preostala (žal ugašajoča) slovenska ekonomija dolgoročno nadvse želi čim bolj »svobodno« izbirati ljudi, ki bi jih rada zaposlovala, in tudi samostojno določati posebne (tj. cenejše) pogoje njihovega najemanja, odpuščanja, dela in plačevanja, jo je celo s kolektivnimi pogajanjmi in stankami vse težje ustavljati. Tudi zato, ker je pri odprtih trgih dela odnos poslovnih subjektov do (formalnih) sistemov izobraževanja drugačen, kakor je (bil) pri zaprtih trgih dela, ki so v Sloveniji sicer nekoč prevladovali (po avstrijskem zgledu). To sporočilo je naslednje: za specializirano izobraževanje (in za stroške usposabljanja), ukrojeno po meri dinamičnih proizvodnih procesov, bodo v pogojih odprtega trga dela poskrbeli kar delodajalci sami, ne pa več (pretogi) šolski sistemi. Šolski sistemi so namreč v pogojih odprtega trga dela

zadolženi za splošnejša in temeljna znanja ter morebiti še za druge tovrstne kompetence, dokvalificiranje za delovna mesta pa naj postane domena delodajalcev. Tako kot je to narejeno v ZDA, ne pa tako kot je v Avstriji in Nemčiji. Skratka, ker ima menedžment slovenskih poslovnih subjektov očitno raje liberalnejše regulacije podjetništva in trgov dela, v bistvu ne podpira več nekdanjih institucionalnih rešitev, poklicno usmerjenih sistemov formalnega izobraževanja (Kramberger, 2000).

Vir: Programi poklicnega in strokovnega izobraževanja na trgu dela (Štarkl, Pavlišič, Cek, Vehovar, Kramberger, 2013)

Povzetek pripravil: Goran Lukič, ZSSS